

Kutatási jelentés

1. Bevezető

A pályázat célja elsősorban egy elhanyagolt tudományterület, a középkori magyar történelemtől adatokat fenntartó közlépfelnémet nyelvű elbeszélő források kutatására jött létre. Közvetlen célján túl a két résztvevő egyetem együttműködése, illetve a történettudomány és a germanista filológia kapcsolatának megerősítését kívántuk elérni. E tárgykörben – szándékaink szerint - a pályázati eredmények motivációs erőt jelentettek volna olyan németül tudó, történelmet tanuló hallgatók doktori képzésbe való bevonására, akiket érdekel a középkortörténet és az elbeszélő források kutatása. A pályázati munkát – Radek Tünde halála, illetve a 2020 elejétől bekövetkező korlátozások miatt – csak hosszabbítással tudtuk befejezni. A munka során két szövegfordítás (kommentárokkal, bibliográfiával és kísérőtanulmánnyal) született meg, ezek együtt összesen több mint másfél millió karakter hosszúságú szöveget eredményeztek. A harmadik, lefordításra nem került szöveg esetében alapvető, Mügelin Henrik életútját és munkáinak keletkezésrendjét befolyásoló eredmények születtek. Elkészült egy digitális adatbázishoz alkalmas szövegállomány is a szövegekhez tartozó bibliográfiai tételek, szöszedetekkel. Az eredeti tervektől – az NKFI-vel történt egyeztetés alapján – csak annyiban kellett eltérni, hogy a Mügelni Henrik Ungarnchronikjával kapcsolatos munkálatok mellett én magam vállaltam át a Stájer rímes krónika lefordítását is, amihez szerződés módosításra sem volt szükség, mert a munkaterv lényegi elemei nem változtak meg.

2. Szövegfordítás, kommentár és bibliográfia és kísérőtanulmány - eredmények

A pályázat befejezéseként megszületett Stájer Ottokár Rímes Krónikájának és Jakob Unrest *Ungarische Chronik*jának magyar fordítása. A pályázatban az utóbbi szöveg teljes fordítását vállaltuk, míg az előzőnél a Gombos F. A. által szerkesztett CFH-ban kiadott magyar vonatkozású adatok magyar nyelvre történő átültetését ígértük. Mindkettő feladatnak sikerült maradéktalanul eleget tenni. A Stájer rímes krónika esetében a vállalt feladatokat ráadásul túl is teljesítettük. A munka során kiderült ugyanis, hogy számos olyan szövegrészlet hiányzik a CFH-ban közölt excerptumokból, amelyek nélkül a munka torzóban maradt volna. Ezek alapvetően

három csoportra oszthatók. Bizonyos magyar adatokat tartalmazó részeket Gombos nem vett figyelembe. Nem kerültek be a Catalogusba továbbá olyan, egy-egy magyar vonatkozású részhez szükséges passzusok, amelyek más megvilágításba helyezik a magyar szempontból releváns részeket. Továbbá szükséges volt lefordítani olyan részeket is, amelyek az általános kontextualizálhatóság miatt voltak érdekesek. A Stájer rímes krónika munkálataiban Orsós Júlia volt segítségemre, aki a bibliográfia, a CFH átvizsgálását, valamint egy rövid részlet lefordítását végezte el.

Jakob Unrest munkáját Báling Péter és Kis Iván dolgozta fel. Mindkét szöveghez terjedelmes kommentárokat írtunk, illetve a vállalásban foglaltak szerint részletes kísérőtanulmánnyal láttuk el őket. A kezdeti, csak vázlatos bibliográfiát mindkét esetben jelentős mértékben bővítettük.

A szövegfordításra épülő kutatómunka eredményeképp mindkét szerzőről és műről alapvetően új képet sikerült kialakítani. Jakob Unrestről – az általa használt források és a szerző látásmódja miatt kiderült, hogy a róla fenntartott korábbi szakirodalmi nézetek nem tarthatóak. Ezek a szerzőt egy tájékozatlan, a saját egyházának birtokain túl nem látó figuraként írták le. Az elkészült szövegfordítás, illetve a szöveg kritikája alapján sokkal inkább egy tájékozott, sokat utazó és különböző forrásokat használó történetíró képe bontakozik ki előttünk, kinek a műve számos új adalékot adott a magyar történelemhez, még ha ezek pontossága és hitelessége sokszor megkérdőjelezhető is. A szöveg legnagyobb jelentősége az, hogy olyan részleteket is tartalmaz, amelyeket Unrest nem meríthetett Thuróczy krónikájából. A szöveg alapján vannak olyan részletek, amelyek a kutatás korábbi megállapításait támasztják alá (Tóth Zoltán, Veszprémy László, Mikó Gábor), hogy Unrest egy korábbi krónikát használhatott. Ennek lelőhelyét Báling Péter a kutatási projekt eredményeképpen – hipotézisként – Vitéz János Beckensloer János által birtokba vett könyvtárában lelte meg. A krónika teljes szöveggént jó képet ad arról a látásmódról, amely a magyarsággal kapcsolatban a 15. század második felében élt.

A Stájer rímes krónika szövege alapján a magyar vonatkozású adatait alapvetően két részre lehetett bontani. Az általa közölt kronológiai, genealógiai és egyéb tényadatok javarészt tévesek vagy nem pontosak. A hibák fajtái pontosan leképezik azokat a hibákat, amelyeket a szerző a krónika többi, a fordításba be nem került részeiben is elkövet. A hibák alapján az világosan látszik, hogy a krónikaírónak csak felületes képe volt Magyarországról. Azonban kétségtelen tény, hogy nem egy esetben alapos és hiteles

híreket hagy hátra, melyeket oklevelekkel is ellenőrizni lehetett, sőt egy vagy két esetben személyesen is részt vehetett béke-, illetve szerződés-kötésen a magyar és az osztrák uralkodó között. A krónikával kapcsolatos legfontosabb eredmény az, hogy a 13-14. századi magyarságképhez adott adatait sikerült a szöveg egészének kontextusban, a szerző „kulcsélményeinek” tükrében vizsgálni. Az egyik ilyen a Babenbergegek tragédiája. Az ősi uralkodóház kihalása egész életében nyomasztotta a krónikáíró, mivel permanens trónöröklési válságokat volt kénytelen megélni emiatt. Ebből a szempontból vizsgálta az összes olyan uralkodóházat, amely szerepet kap a krónikában, így az Árpádokat is. Kun László, III. András halálát a Babenbergegek alapján ítélte meg. Ottokár másik kulcsélménye az uralkodók erőszakos halála volt. Tragédiaként élte meg a mű főhősének, Habsburg Albertnek a halálát, és ennek tükrében tekintett az Árpád-házi királyok vélt vagy valós erőszakos halálára is. Ugyancsak új eredményként szerepel, hogy ellentétben a korábbi történetírás állításával, a szerző nem határozottan magyarellenes szemléletű. A magyarokkal kapcsolatos állításait elsősorban a stájer és osztrák miniszteriálisok érdekei befolyásolták. Mindemellet az is világossá vált a teljes szöveg elolvasása és értelmezése után, hogy a korábban a magyaroknak tulajdonított szokások (hűtlenség, csalafintaság, szavahihetőség hiánya stb.) általánosan érvényes mindenkire, akik a krónika főhőseinek érdekei ellen tesznek. A szövegben mindemellet sikerült több olyan részletet is pontosítani, amelyeket a korábbi magyar kutatás rosszul értelmezett.

A két szövegfordítás, a tanulmányokkal, a bibliográfiával és a kommentárokkal 2023. folyamán jelenik meg a Bölcsészettudományi Kutatóközpont kiadójánál, jelenleg a szövegek végleges nyelvi, tartalmi és stilisztikai javítása folyik.

3. Mügelni Henrik krónikája – eredmények

Mügelni Henrik ún. Ungarnchronik című művét nem volt szükséges lefordítani, mivel a német szöveg eleve a magyar krónikakompozíció bizonyos kéziratának kivonatos fordítását adja. A munka folyamán a kéziratok tanulmányozását végeztük el, valamint a szerzővel és életművével kapcsolatos új kritikai vizsgálatokat folytattunk. Az előbbi foglalatosság már csak azért is időszerűvé vált, mert a kéziratokkal utoljára 1939-ben foglalkozott a kutatás (Helmut Ludwig). A neves tudós előmunkálatokat végzett a krónika tervezett új kiadásához, amely azonban talán a háború miatt, illetve az SRH-ban megjelent kritikai kiadás elsőbbsége miatt soha nem készült el. A krónika

Pozsonyban őrzött egyik kéziratát maga sem látta már, viszont ő volt az utolsó, aki még látta a mű Breslauban őrzött, a háborúban megsemmisült kéziratát.

A krónikával kapcsolatban a következő eredmények születtek meg:

- a) A magyar történetírás nem vett figyelembe a korábbiakban egy olyan kézirat töredéket, amelyet két német kutató még a múlt század hetvenes éveiben a grazi levéltárban megtalált és egy folyóiratcikk mellékleteként publikált, ám – mivel nem keltette fel a szöveg az érdeklődésüket – semmilyen következtetést nem vontak le belőle. A sajnos rövid, a Stájer Tartományi Levéltárban lappangott kézirat szövege több helyen is eltér a többi manuscriptum textusától, olyan szövegrészeket hoz, amelyek nem vezethetők le a többi kilenc kéziratból, ám közelebb állnak a latin eredetihez. Ebből az a következtetés vonható le, hogy Mügelni Henrik vélhetően saját maga által készített kivonatos szövegét a későbbiekben vagy ő, vagy mások itt-ott módosították, s ez a verzió terjedt el a későbbi kézirati hagyományban.
- b) Ezen túl sikerült tisztázni, hogy az Ungarnchronik szövegét azért kivonatolta a szerző, mert a német kivonat alapján írta meg a latin nyelvű verses krónikáját, amely torzóban maradt. Ez volt a főműve, amelyet még 1349 előtt írt Nagy Lajos számára. A német szöveg ugyan korábban keletkezett ennél, de krónikaként csak 1364 körül adta át IV. Károly megbízásából IV. Habsburg Rudolfnak. A két krónika, illetve Mügelni Henrik magyarországi tartózkodása adalék az Anjouk és a Luxemburgiak 1335 utáni és 1364 előtti együttműködéséhez.
- c) A kutatás eredményei – amelyeket az egyik legrégebben megjelenő német szaklapban is publikáltam – mindemellett megváltoztatják Mügelni Henrik művei keletkezésrendjéről, illetve a szerzőről magáról alkotott képünket is. Az utolsó magyar szövegkiadás idején még a német tudományosság sem tekintette a szerzőt jelentős írónak. Ez a kép a múlt század ötvenes éveitől kezdve, elsősorban Karl Stackmann munkásságának köszönhetően megváltozott. A kutatás álláspontjának megváltozása egybeesett az un. germanistische Mediävistik módszertani és szellemi megújulásával a 20. század második felétől. Így ma már világosan látszik, hogy a magát csak Igaz Mesternek tituláló Mügelni Henrik a kor egyik legjelentősebb írója és gondolkodója volt, aki javarészt IV. Károly szolgálatában töltötte egész életét, és a császár jelentette számára az igazodási pontot. A két magyar vonatkozású mű jól mutatja, hogy Mügelni Henrik egyike volt a modern, az uralkodói udvarokban működő, a királyok és császárok számára műveket író, és a politikában is jártas értelmiségieknek. A két magyar vonatkozású mű keletkezési időpontja alapvetően

változtatja meg a mester egész életművének kronológiai rendjét, beleértve azoknak a verseknek a keletkezési idejét is, amelyeket láthatóan felhasznált a latin nyelvű krónika prológusának megírásához.

4. Publikációk

Eltekintve a két szövegfordítástól, illetve a hozzájuk írt tanulmányoktól, amelyek 2023-ban jelennek meg, a kutatási projekt folyamán összesen tíz tanulmány jelent meg folyóiratokban és tanulmánykötetekben. További kettő tanulmányt az *Ungarnjahrbuch*-ban készülünk megjelentetni (Orsós Júlia, Bagi Dániel), ezek azonban csak 2024-ben látnak napvilágot. A megjelent publikációkat a kutatási projekt zárójelentésének internetes felületén felvittem, illetve az alábbi táblázatban itt is megadom.

Közlemények (projekt záró beszámoló)

Lekérés időpontja: 2023-02-06 10:29:52 **Lekérő személy:** Bagi Dániel (személy)

Találatok száma: 10

	kijelölés	Nyilvános?	szerzők neve	megjelenés éve	Dokumentum típusa	Impact faktor	NKFI támogatás feltüntetve?	támogató szervezetek	Törölés
	☐	☒	Bagi Dániel: Az oroszán, a sas, a szamár és az Igaz Mester. Müelni Henrik két magyar krónikájának keletkezési körülményei. , Századok 152. 3. 591-622., 2018 Teljes dokumentum	2018	folyóirat cikk	-	igen		☒
	☐	☒	Bagi Dániel: Bemerkungen zum Grazer Handschriftenfragment der Ungarnchronik Heinrichs von Mügelin , Bagi, Dániel; Barabás, Gábor; Font, Márta; Sashalmi, Endre (szerk.) Hungary and Hungarians in Central and East European Narrative Sources (10th – 17th Centuries) Pécs, Ma, 2019	2019	szerkesztett mű	-	igen		☒
	☐	☒	Bagi Dániel: Zur Entstehungszeit und den Entstehungsumständen der zu Ungarns Geschichte verfassten Werke Heinrichs von Mügelin , ZEITSCHRIFT FÜR DEUTSCHES ALTERTUM UND DEUTSCHE LITERATUR 150 : 1 pp. 53-83, 2021 Teljes dokumentum	2021	folyóirat cikk	-	igen		☒
	☐	☒	Bagi Dániel: Niemieckojęzyczna kronika Henryka z Mügelin o roli Kazimierza Wielkiego w sprawie Felicjana Zacha , In: Delimata-Proch, Małgorzata; Krawiec, Adam; Kujawiński, Jakub (szerk.) Totius mundi philohistor : Studia Georgio Strzelczyk octuagenario oblata, 2021	2021	szerkesztett mű	-	igen		☒
	☐	☒	Bagi Dániel: Záh Felicián ügye Mügelni Henrik német nyelvű krónikájában , Pontes 4. (2021). 131-143., 2021	2021	folyóirat cikk	-	igen		☒
	☐	☒	Báling Péter: Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és műve , Pontes 4 (2021) 194-212., 2021	2021	folyóirat cikk	-	igen		☒

	☐	☒	Orsós Júlia: Epizódok II. Ottokár 1273. évi hadjáratából. A Stájer rímes krónika két fejezete. , Pontes 4. (2021). 253-264., 2021	2021	folyóirat cikk	-	igen	☒
	☐	☒	Báling Péter: A magyarok országáról, melyet hajdan Pannóniának hívtak. Jakob Unrest Magyar Krónikája. , scia - Hungaria - Europa: Ünnepi kötet Font Márta professzor asszony 70. születésnapjára. Szerk. Bagi Dániel - Barabás Gábor - Fedeles Tamás - Kiss Gergely. Pécs, 2022., 2022	2022	szerkesztett mű	-	igen	☒
	☐	☒	Kis Iván: HUNYADI JÁNOS 1446. ÉVI STÁJERORSZÁGI-AUSZTRIAI HADJÁRATA. A hadjárat forrásainak kritikája és az esemény sor rekonstrukciója , HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK 135 : 1 (2022). 117-146., 2022	2022	folyóirat cikk	-	igen	☒
	☐	☒	Bagi Dániel: Wittelsbach Ottó "havasalföldi" fogsága a Stájer rímes krónikában , Apologia Historiographiae. Az orosz történelem évszázadai. Szerk.: Krausz Tamás, Radnóti Klára, Sashalmi Endre. Budapest 2023. 55-66., 2023	2023	szerkesztett mű	-	igen	☒

5. Digitális adatbázis

A projekt egyik célja az volt, hogy a germanisztikával, illetve történelemmel, azon belül is középfelnémet nyelvű krónikákkal foglalkozó érdeklődő tudományos utánpótlás számára megteremtünk egy olyan adatbázist, amelyben megtalálhatóak a projekttel kapcsolatos legfontosabb adatok, elsősorban a bibliográfiák, valamint a szövegfordításokkal összefüggő adatok. Ezt eredetileg a PTE informatikai rendszerében kívántuk üzembe helyezni. Mivel 2021-től az ELTE-re hívtak át dolgozni, a munkahelyváltással együtt megszűnt a hozzáférésem a PTE informatikai rendszereihez. Jelenleg azon munkálkodom, hogy az ELTE-n sikerüljön nyitni egy hozzáférést az adatbázis számára.

6. Konferenciák, workshopok

A kutatás során két nagyobb workshopot sikerült szervezni. Az egyiket 2019. novemberében a PTE BTK-n, ahol általánosságban vizsgáltuk a német nyelvű források és a magyar történelem kapcsolatát. A világvárvány lecsengése után legközelebb 2022 szeptemberében sikerült nemzetközi, német nyelven megtartott jelenléti konferenciát szervezni az ELTE BTK-n a BTK Germanisztikai Intézetével való együttműködésben, ahol a Stájer rímes krónika szerzőjével és szövegével kapcsolatos előadások hangzottak el.

A pályázati időszakban két online konferencián vettem részt (Medieval Chronicle Society/Poznan, illetve MECERN/Gdansk), jelenléti konferenciákra csak 2022

tavasztól kerülhetett sor, illetve 2022 őszén, 2023 legelején sikerült eljutni külföldi konzultációkra és workshopokra a kutatási témával összefüggésben (Katowice, Krakkó, Brno).

7. Külföldi kutatómunka

2019 végétől 2022-ig a külföldi kutatómunkáról le kellett mondani. Szerencsére a Mügelni Henrikkel kapcsolatos kutatómunkákat 2019 végére sikerült lezárni – 2019 áprilisában egy hetet töltöttem el a Herzog-August-Bibliothek-ben Wolfenbüttelben. A világjárvány után, a bizonyos oltásfajtákkal kapcsolatos korlátozások feloldását követően 2022 tavaszától tudtam ismét külföldön kutatni. Ezek a rövidebb utak (Bécs, Brno, Marburg, Krakkó, Katowice, Varsó) a két szövegkiadáshoz szükséges német, lengyel, cseh és szlovák nyelvű szakirodalmi tételek beszerzésére, kéziratok tanulmányozására, illetve kollégákkal való konzultációkra irányultak.